УДК 332.021.8:330.101.541

Супрунова І.В., к.е.н, доц.
Зеленіна О.О., доц.
Житомирський державний технологічний університет

ОПТИМІЗАЦІЯ КІЛЬКОСТІ ШКІЛ В УКРАЇНІ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Досліджено питання закриття шкіл із малою чисельністю учнів, переваги та недоліки проведення заходів щодо оптимізації кількості шкіл

Постановка проблеми. Забезпечення якісної освіти впродовж життя визнано однією із цілей розвитку тисячоліття, яка зазначена в Декларації Тисячоліття Організації об'єднаних націй, до якої приєдналася й Україна разом із 189 країнами світу. Для реалізації зазначеної цілі важливе місце відводиться системі шкільної освіти. У останні роки відбувається реформування системи освіти, пов'язаної з оптимізацією мережі навчальних закладів, створенням освітніх округів, визначенням базових (опорних) шкіл, впровадженням прогресивних форм навчання, відкриттям закладів нового типу. Одним з найбільш дискусійних та суперечливих заходів є оптимізація мережі загальноосвітніх навчальних закладів, яка б реально враховувала освітні запити територіальної громади, забезпечувала ефективне використання фінансових, матеріально-технічних та кадрових ресурсів.

Мета дослідження. Дослідити переваги та недоліки заходів щодо оптимізації кількості шкіл в Україні.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні демографічні, економічні та соціальні чинники зумовили виникнення цілої низки неврегульованих проблем в діяльності закладів шкільної освіти, однією з яких є малочисельність та малокомплектність загальноосвітніх навчальних закладів, що зумовлює необхідність збереження мережі шкіл в умовах зменшення кількості дітей шкільного віку.

Система шкільної освіти повинна забезпечувати охоплення навчанням усіх дітей шкільного віку, створення умов для їх особистісного розвитку, рівного доступу до якісної освіти, забезпечення економічних і соціальних гарантій для професійної самореалізації педагогічних працівників. Оптимізація[1] мережі навчальних закладів в Україні сприятиме:

– підвищенню якості та доступності освіти;

– забезпеченню здобуття якісної освіти з урахуванням здібностей, інтересів, нахилів та індивідуальних особливостей дітей, їх подальших професійних прагнень;

– подальшому розвитку державно-громадського управління освітою, залученню громад, активних суб'єктів господарювання до вирішення проблем навчальних закладів;

– використанню різних джерел фінансування навчальних закладів та зміцненню їх навчально-матеріальної бази.

Щоб охарактеризувати сучасні тенденції в організації освітньої мережі України та обґрунтувати необхідність її оптимізації необхідно здійснити кількісний аналіз статистичних даних.

Мережа навчальних закладів системи загальної середньої в Україні на початок 2011 року налічує 20 090 денних загальноосвітніх навчальних закладів, де навчаються 4 228,15 тис. учні.

[1] *Оптиміза́ція (рос. оптимизация, англ. optimisation, нім. Optimierung)* – процес надання будь-чому найвигідніших характеристик, співвідношень.

© Супрунова І.В., 2012
© Зеленіна О.О., 2012

Значною проблемою є постійне збільшення кількості шкіл із малою наповнюваністю учнів. Статистика засвідчує, що практично кожна п'ята школа країни є школою з малою чисельністю учнів (рис. 1).

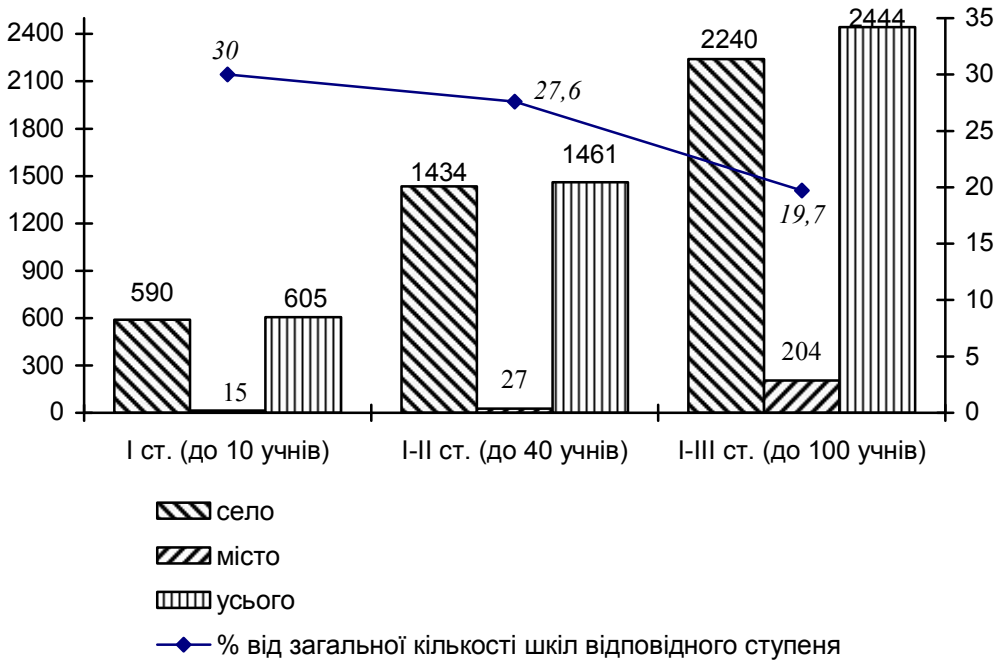

Рис. 1. *Кількість шкіл з малою чисельністю учнів**

**Джерело: За даними* Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України [5]

Крім того, переважна більшість шкіл з малою чисельністю учнів (4264 школи) знаходиться у сільській місцевості (рис. 2). Серед них 2240 школи є загальноосвітніми школами I-III ступенів, що становить 33,2 % від загальної кількості шкіл відповідного ступеня по країні.

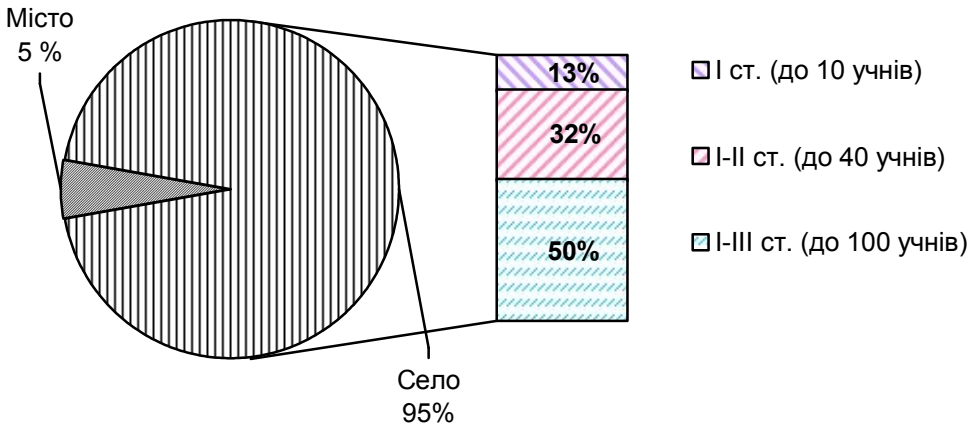

Рис. 2. *Структура шкіл з малою чисельністю учнів**

**Джерело: За даними* Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України [5]

Не винятковою є ситуація і в Житомирській області, де функціонує 833 загальноосвітніх навчальних заклади, в яких навчається 135,2 тис. учнів, із них у сільській місцевості – 662, в яких здобувають освіту 54 тис. учнів. Понад 50% загальноосвітніх навчальних закладів є малокомплектними (табл. 1).

Таблиця 1. *Кількість шкіл з малою чисельністю учнів в Житомирській області**

Область	*I ст. (до 10 учнів)*	*I-II ст. (до 40 учнів)*	*I-III ст. (до 100 учнів)*
Житомирська область	42 (6,94%)	209 (14,31%)	496 (20,29%)
Усього в Україні	*605 (100%)*	*1461 (100%)*	*2444 (100%)*

**Джерело: За даними* Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України [2; 5]

У Коростенському, Житомирському, Овруцькому, Попільнянському, Малинському районах у 60% шкіл I-II ст. навчається менше 40 учнів. У Романівському, Ємільчинському, Коростенському, Радомишльському районах майже 60% загальноосвітніх навчальних закладів I-III ст. навчається менше 100 дітей. У початковій ланці закладів сільської місцевості області у 2010-2011 н.р. нараховується лише 5 класів з кількістю понад 25 учнів.

Переважання в структурі шкіл з малою чисельністю учнів сільських шкіл пов'язано із зниженням рівня народжуваності, зменшенням зайнятості населення в сільському господарстві та переїзд сільського населення до міст, а також прорахунками у формуванні мережі загальноосвітніх навчальних закладів.

Така ситуація призводить до значних проблем і недоліків в організації роботи загальноосвітніх навчальних закладів, зокрема:

– потребують оптимізації шкільні мережі навчальних закладів;

– недостатнє фінансування утримання закладів освіти та неефективне використання отриманих коштів;

– недостатня забезпеченість навчальним обладнанням та посібниками навчальних кабінетів;

– потребує завершення процес комп'ютеризації загальноосвітніх навчальних закладів I-II ст.;

– високий ступінь зношеності матеріально-технічної спортивної бази навчального приладдя, інвентаря та шкільних меблів;

– недостатнє забезпечення всіх пільгових категорій дітей безкоштовним харчуванням згідно натуральних норм;

– потребує продовження фінансування з державного бюджету цільова програма "Шкільний автобус";

– морально застаріле обладнання харчоблоків в закладах освіти;

– відсутність сучасних енергозберігаючих технологій;

– недостатньо фінансуються позашкільні заклади.

Одним з проблемних питань сільських шкіл є їх малокоплектність, так, в Житомирській області це майже половина сільських шкіл. Вартість навчання одного учня в таких закладах у півтора-два рази перевищує фінансовий норматив, що відтягує кошти з інших шкіл і приводить до зниження фінансового забезпечення освіти регіону в цілому. Такі величезні затрати не забезпечують якість освіти, а спрямовуються на утримання приміщення, оплату праці та комунальних платежів.

В переважній більшості сільських шкіл в останні десятиліття практично не поновлювалася навчально-матеріальна база. Майже половина загальноосвітніх навчальних закладів Житомирській області розташовані в пристосованих приміщеннях, які не відповідають санітарно-гігієнічним вимогам, не мають водяних мереж, каналізації, внутрішніх санвузлів, належного навчального обладнання, бібліотек, спортивних залів, комп'ютерів, повноцінного харчування тощо.

Малокомплектні сільські школи не можуть забезпечити всіх учителів необхідним навчальним навантаженням (особливо це стосується фізики, біології, географії, хімії, історії тощо), у зв'язку з чим частина педагогів викладає по декілька предметів, що негативно відображається на якості їх роботи і рівні знань школярів. У школах з малою наповнюваністю учнів у більшості класів, де менше 5-ти учнів організовано індивідуальне навчання, відсутня повноцінна позакласна, спортивно-масова, виховна робота, що не сприяє соціалізації учнівської молоді. У таких навчальних закладах відсутні належні умови для організації системної методичної роботи, що не сприяє підвищенню кваліфікації вчителя. Є проблеми з організацією харчування, медичного обслуговування дітей.

Діюча мережа загальноосвітніх навчальних закладів за наявної матеріально-технічної бази, кадрового потенціалу, низької наповнюваності шкіл і класів учнями, відсутності в значній частині загальноосвітніх закладів паралельних класів не забезпечує умов для впровадженню профільного навчання, введення в загальноосвітніх закладах нових навчальних предметів тощо.

До того ж, у малокомплектних школах відсутній повноцінний дитячий колектив, умови для здійснення ефективної виховної, гурткової роботи, діяльності наукових товариств, клубів, об'єднань за інтересами, розвитку творчих нахилів та здібностей школярів тощо.

У зв'язку з цим і виникає необхідність оптимізації шкільних закладів, направленої на створення умов для всебічного розвитку дитини як особистості, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей через систему багатопрофільної дошкільної, загальної, середньої та позашкільної освіти. На думку голови обласної державної адміністрації С.М. Рижука, "для вдосконалення мережі загальноосвітніх навчальних закладів в регіоні щороку відкриваються заклади нового типу – наразі їх вже 54, вже створено 73 освітні округи, діє 47 навчально-виховних комплексів, "школи-родини". Найактивніше проект реалізується у Черняхівському районі, де діє 6 освітніх округів" [4].

Шляхами вирішення окреслених проблемних питань є:

– оптимізація мереж загальноосвітніх навчальних закладів, утворення освітніх округів, закладів нового типу;

– забезпечення безкоштовного перевезення всіх школярів та вчителів сільської місцевості, що його потребують, закупівля шкільних автобусів для всіх сільських районів;

– зміцнення та приведення у відповідність до санітарно-гігієнічних вимог матеріально-технічної бази загальноосвітніх та дошкільних навчальних закладів;

– комп'ютеризація загальноосвітніх навчальних закладів I-II ступенів, підключення до мережі Інтернет 100% загальноосвітніх навчальних закладів I-III ступенів;

– стабілізація мережі позашкільних навчальних закладів, збільшення кількості учнів, охоплених позашкільною освітою;

– покращення якості шкільної освіти;

– охоплення безкоштовним гарячим харчуванням 100% учнів початкових класів, дітей пільгових категорій.

Основними інструментами виконання цих напрямків є обласні програми, комплексні заходи щодо розвитку освіти Житомирщини, зокрема, Комплексна програма регіонального розвитку Житомирської області на 2012-2015 роки [3]. Відповідно до розпорядження голови облдержадміністрації від 04.07.08 №256 "Про

стан та перспективи оптимізації мережі закладів освіти області" районними державними адміністраціями розроблені та затверджені відповідні плани оптимізації мереж закладів освіти. Заходи, передбачені даною програмою спрямовані на реструктуризацію шкільних мереж та створення умов для надання якісних освітніх послуг в Житомирській області.

Висновки та пропозиції. Процес оптимізації кількості загальноосвітніх закладів в Україні має враховувати демографічну ситуацію, прогноз щодо дитячого населення, соціально-економічні та кліматичні умови регіону. Реформування системи освіти повинно проводитися в контексті створення належних умов навчання і виховання, доступності до якісних освітніх послуг, із врахуванням думки громади і місцевих органів виконавчої влади й самоврядування. Оптимізація мережі загальноосвітніх закладів в Україні передбачає функціонування різних типів навчальних закладів (школа певного ступеня, навчально-виховний комплекс, школа інтернат, гімназія, ліцензія, колегіум, вечірня (змінна) школа, школа-родина та ін.) та використання різноманітних форм організації навчального процесі (екстернат, індивідуальна, дистанційна та ін.).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України "Про освіту": [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1060-12/print1332502719577659.

2. Інформація щодо окремих питань розвитку освітньої галузі у Житомирській області: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zuon.uainfo.net/files/uon_school_sec/2011-information.pdf.

3. Комплексна програма регіонального розвитку Житомирської області на 2012-2015 роки: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.zhitomir-region.gov.ua/doc/progr2012_2015.pdf.

4. Табачник заявив про успішну реалізацію в Україні нового проекту: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://education.unian.net/ukr/detail/190662.

5. Чому в Україні вже майже 20 років закриваються школи: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mon.gov.ua/index.php/ua/2980-chomu-v-ukraini-vzhe-mayzhe-20-rokiv-zakrivayutsya-shkoli.

СУПРУНОВА Ірина Валеріївна – кандидат економічних наук, доцент кафедри фундаментальних економічних дисциплін Житомирського державного технологічного університету.

ЗЕЛЕНІНА Олена Олександрівна – доцент кафедри фундаментальних економічних дисциплін Житомирського державного технологічного університету.

Стаття надійшла 17.01.12 р.